

A szürke irodalom, a SIGLE és az EAGLE. A nemzetközi együttműködés ígéretesen bővülő modellje

Lécesné Mesterházi-Nagy Márta cikkéhez (lásd a jelen szám 51–55. oldalán) közöljük háttéranyagként D. N. Wood és A. W. Smith, illetve R. Wessels dolgozatának aggregált referátumát. Mivel mindkét dolgozat a szürke irodalom témakörében érdekelt adatbázis (SIGLE) és szövetség (EAGLE) vezető korifeusainak tollából származik, különösen alkalmas arra, hogy a téma magyar szerzőjének szükségképpen „hungarocentrikus” közléseit „adatbázis- és szövetségcentrikus” közlésekkel egészítse ki. Íme:

Említett szerzőink dolgozatukat egyaránt a szürke irodalom olykor egymással összhangban lévő, olykor pedig egymástól elütő ismérveinek előadásával indítják. Leszögezik: a szürke irodalomra mindmáig nincs kanonizált definíció. Általában azt tartják, hogy körébe azok a dokumentumok vonhatók be, amelyeket a könyvkereskedelem szokásos csatornáin nem lehet beszerezni. Eközben – persze – tudni kell: a „nagyon” szürkétől a „majdnem fehérig” – a félig-meddig publikáltig – rengeteg megjelenési-terjesztési forma dívik ezen a területen.

Korántsem teljes és elvszerű felsorolással élve, a kutatási-fejlesztési beszámolók, a disszertációk és habilitációs munkák, a konferenciaanyagok (másként mondva: előnyomatok, preprintek), bizonyos fordítások, vizsgálati jelentések és állami-önkormányzati dokumentumok tartoznak ide. Ez a felsorolás egyszerűen mind leggyakoribb keletkezési helyeikre is utal, úm. a kutató-fejlesztő intézetekre, a vállalatokra, a felsőoktatási intézményekre és a hivatalokra.

Noha a „szürkén” publikálás szokása korántsem új jelenség, mostani fellendülését egyebek mellett az új technikai eszközök megjelenése és terjedése is elősegíti (pl. a desktop publishing). A mellette való döntés indokai rendkívül változatosak. Köztük szerepel a nagyon speciális, csak keveseket érintő tartalmakra való hivatkozás, a sürgős közzététel követelménye, illetve a nyomdai átfutás bizonytalanságainak kiküszöbölése, a bizalmas kezelés kívánalma. Igaz, a szürke irodalom egy része előbb-utóbb (legalább 12–18 hónap elteltével) fehér irodalomként is hozzáférhetővé válik, ám ez csak a „jéghegy csúcsa”. Emiatt azután rengeteg szellemi érték veszik bele mindörökre a „szürkességbe”, illetve lesz csak kevés „kiválasztott” általi elérhető információforrás.

Számos adatbázis (pl. a BIOSIS és a Medline) – amúgy is küzdvén a folyóiratcikkek terén tapasztalható túltermeléssel – egyszerűen eltekint az

előállítók nemtörődömsége miatt (vagy éppen rafinált megfontolásai következtében) körülményesen felderíthető és beszerezhető szürke irodalom regisztrálásától-feltárásától. Akadnak azonban olyan örvendentes kivételek (pl. az Engineering Information Inc. adatbázisai, az NTIS, az UMI), amelyek vagy foglalkoznak a szürke irodalommal is, vagy egyenesen a szürke irodalom egy-egy válfajának (K+F jelentések, disszertációk) bibliográfiai számbavételére, illetve hozzáférhetővé tételére jöttek létre.

A szürke irodalom fontosságát – talán mondani sem kell – valamennyi vonzatával és következményével együtt legelőbb az USA-ban ismerték fel. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Európában ne lettek volna parciális kezdeményezések e fontos információhordozók feltárását, gyűjtését és bibliográfiai regisztrálását illetően. Ekként járt el pl. a francia INIST és a brit BLDS, amelyek már 25 éve gyűjtik az „egész világ” és „valamennyi szakterület” szürke irodalmát. Akadtak példák ennek az irodalomnak bibliográfiai feltárására is (*British Reports, Translation and Theses, a Bulletin Signalétique* 401. szekciója, *Reports in the Fields of Science and Technology* stb.).

Mindazonáltal szükség volt arra, hogy a szürke irodalom kérdéskörének kezelésében megmutató európai bizonytalanságokat, rész megoldásokat, technikai-technológiai elmaradásokat mielőbb felszámolják. Ennek érdekében az EK Bizottsága (CEC) a BLLD-vel – a mai BLDS elődjével – vállaltva 1978 folyamán szemináriumot kezdeményezett a szóban forgó irodalom gyűjtésében, regisztrálásában és hozzáférhetővé tételében angazsált európai könyvtárak számára. Ezen a yorki szemináriumon főként a korszerű és átfogó megoldás keresésére esett a hangsúly. E jegyben került sor – immár az EK-támogatás ígérvényének ismeretében – a SIGLE (*System for Information on Grey Literature in Europe*) rendszer és adatbázis életre hívásának elhatározására. A terv 1980-ban realizálódott.

Az érdekelt országok egy-egy nemzeti központtal képviseltetik magukat a rendszerben, miközben ez a funkció – valamennyi szakterület lefedése végett – több intézmény között is megoszolhat. E tekintetben az alapító országokat a következő „felállás” reprezentálja:

Belgium – LABORELEC kereskedelmi vállalat +
 Université Catholique de Louvain
 Egyesült Királyság – BLDS (Írország és a CEC képviselésében is)

Franciaország – CNRS INIST

Hollandia – Koninklijke Bibliotheek + SWIDOC +
Technische Universiteit Delft + Koninklijke
Akademie van Wetenschappen

Luxemburg – Bibliothèque National Luxembourg
Németország – Fachinformationszentrum (FIZ)
Karlsruhe + Technische Informationsbibliothek
(TIB), Hannover

Olaszország – Consiglio Nazionale delle Ricerche.
Az alapító tagországok meghatározta kör idő-
közben Spanyolországgal bővült ki.

Az adatbázisba olyan kiadványok adatait táplál-
ják be, amelyek hozzáférhetőségét a bejelentő
nemzeti központ biztosítja. A tagországok a
BLAISE hostjain, más országok használói pedig az
STN International hálózatán keresztül érhetik el.

Az adatbázis kezdetben a természet- és alkalm-
mazott tudományi dokumentumok információival
gyarapodott, 1984 óta azonban a társadalomtu-
dományi dokumentumok adatait is regisztrálja.
Tárolt rekordjainak száma 1990-ben – évi 35 ezres
gyarapodás mellett – 225 ezer volt, napjainkban –
évi 40 ezres gyarapodás elérve – 325 ezer. Tudu-
mányági összetétele: 30% technológia és technika,
13% élettudományok, 34% társadalom- és
humán tudományok.

A rekordok majdnem 50%-a az Egyesült Király-
ságból származik, nem utolsósorban azért, mivel
itt a nemzeti központi funkciót az univerzális gyűj-
tőkörű, és e tekintetben is igencsak jártas BLDS
látja el. Mihelyt Franciaországban és Németor-
szágban a nemzeti központi funkciók ellátásába
társadalomtudományi érdekltségű intézményeket
is sikerül bevonni, várhatóan a francia és a német
„beadás” volumene sem fog nagyon elmaradni az
angolokétól.

A rekordok „beadása” az INIS-bázisban haszná-
latos formátumon történik. Osztályozásuk a
COSATI (Committee on Scientific and Technical
Information) tárgyi feltáró rendszerén alapul, s mint
ilyenek 246 tágabb tárgyszava van. Költséghímé-
lés miatt az adatbázis sem tartalmi kivonatokat,
sem deskriptorokat nem tartalmaz, viszont
(hacsak nem angol nyelvű dokumentumról van
szó) valamennyi rekord angol címfordítással és a
kibocsátó ország megjelölésével egészül ki. A
bázisban keresni az angol nyelvű cím vagy cím-
fordítás, illetve a nem angol nyelvű eredeti cím
egy-egy szavaira, valamint a tárgyszókra lehet.

Amikor a SIGLE-t megalapozó EK-támogatás –
1985-ben – lejárt, az adatbázisban részt vevő or-
szágok megalakították az EAGLE-t, (*European
Association for Grey Literature Exploitation*), azaz a
Szürke Irodalom Felhasználásának Európai
Szövetségét, amelyet – hogy üzleti kapcsolatokra
léphessen – Luxemburgban cégként jegyezték be.
A szövetség lépéseket tett a SIGLE név védje-
gyesítése érdekében is.

A döntéshozatal és a működtetés „flottsága”
céljából az EAGLE vezetői testületet és technikai
bizottságot állított fel. A feldolgozó központ, a
nyomtatott kézikönyvek és a reklámok költségeit a
tagországok befizetéseiből fedezik, amiért cseré-
ben ingyen használhatják a mostanában egy olasz
kereskedelmi cég által működtetett teljes adatbá-
zist, amelynek szolgáltatásait a kívülállók csak
üzleti alapon vehetik igénybe, vagy CD-ROM-
változatban vehetik meg.

Az EAGLE és adatbázisának fejlődése, ha nem
is tűnemenyes gyorsasággal, de igencsak céltuda-
tosan eljutott addig, hogy a nemzetközi együttmű-
ködés (egyik) modelljének tekinthessük. Szilárd,
ezen belül azonban rugalmas felépítése, megfelelő
anyagi bázisa és hatékony vezetési struktúrája
van. Gyengeségeit is érzékeli. Tisztában van vele,
hogy a már említett „beadási” egyenetlenségeken
kívül a „beadás” gyorsasága is egyenetlen (az
Egyesült Királyság pl. igen gyors, Belgium lényeg-
esen lassúbb, Görögország pedig – hatékony
országos rendszer híján – egyáltalán nem tud a
munkába bekapcsolódni). A területi „kiteljesedés”
kérdése ugyancsak izgatja a rendszer irányítóit.

A felmerülő kérdések megvitatása és
(fokozatos) megoldása végett az EAGLE 1993
decemberében Amszterdamba hívta össze első
nemzetközi konferenciáját. Itt a „rendszerjobbít-
ásokon” kívül szóba került a kelet-közép-európai
és az észak-európai országok bekapcsolódásának
kívánatos volta, valamint a szürke irodalommal
kapcsolatos vizsgálódások és kutatások szüksé-
gessége. E kutatásoknak az alábbi témák körül
kellene kifejeződnie: miként hasonlítható össze
a szürke irodalom minősége a fehér irodalommal;
a szürke irodalom mekkora hányada válik később
fehér irodalommal; milyen arányú a szürke iro-
dalom használata; vannak-e különbségek a szürke
irodalom egyes tematikai csoportjainak használá-
tában.

Mivel a konferencia szponzorai között ott sze-
repelt a Japan Information Centre of Science and
Technology (JICST) és az US National Technical
Information Service (NTIS) is, továbbá az IFLA és
a FID ugyancsak szerepet vállalt a konferencia
programbizottságában, feltehető, hogy az EAGLE
nem is csak európai, hanem interkontinentális
összefogásban gondolkodik a szürke irodalom
felkutatását, bibliográfiai regisztrálását, gyűjtését
és használatba adását illetően.

/WESSELS, R.: Vyznam mezinárodní spolupráce pro
dostupnost šedé literatury. = I, 36. köt. 6. sz. 1994.
p. 149–151.

WOOD, D. N.–SMITH, A. W.: SIGLE: a model for
international co-operation. = *Interlending & Do-
cument Supply*, 21. köt. 1. sz. 1993. p. 18–22./

(Futala Tibor–Mohor Jenő)